

TASAPAINOPOLITIikka VAI IDEOLOGIoidEN TASAPAINO?

K. Killinen

Voimien tasapaino voidaan kansainvälisessä politiikassa saavuttaa joko tasapainon pitäjän avulla taikka luomalla kaksi toisensa tasapainossa pitävää voimaryhmää. Ensimmäiseen maailmansotaan päättyi se aikakausi Euroopassa, jonka kuluessa tasapainon pitäjä oli menestyksellä voinut säädellä sen kohtaloita. Tasapainon pitäjänä oli perinteellisesti toiminut Englanti, mutta ensimmäisen maailmansodan lähestyessä oli jo ajauduttu keskusvaltojen ja ympärysvaltojen tasapainojärjestelmään, josta eurooppalainen tasapainon pitäjä puuttui. Sodan ratkaisijaksi tarvittiin siksi Euroopan ulkopuolinen valta, Yhdysvallat, joka ratkaisi sen asettamalla voimansa painoksi ympärysvaltojen kuppiin. Toisen maailmansodan alussa tasapaino horjahti pahasti Saksan yllättävien voittojen kautta ja Yhdysvallat sai uudelleen toimia sen palauttajana, tällä kertaa myös Tynellä merellä Japanin kanssa voimiaan mitellen.

Voimatasapaino on välttämätön edellytys itsenäisten pienten valtioiden rinnakkaiselolle suurempien kanssa — ja voipa sanoa olemassaolollekin — sellaisessa järjestelmässä, jossa niihin saattaa kohdistua ulkoisen hyökkäyksen vaara. Silti ei ole varmaa, eikä edes todennäköistäkään, että kerran aikaansaatu voimatasapaino voisi jatkua loputtomiin. Voidaan päinvastoin väittää, että johtavien valtioiden edun mukaista on voimatasapainon asteittainen muuttaminen siten, että ylivoima ja siten myös suurempi toiminnan vapaus alkaa siirtyä omalle puolelle. Kahden voimakeskuksen ympärille ryhmittyneessä tasapainojärjestelmässä, jollainen rakennettiin toisen maailmansodan jälkeen, molemmat johtavat suurvallat joutuvat siksi jatkuvasti valvomaan toistensa pienimpiäkin siirtoja. Tällaisen kaksinapaisen tasapainon säilyttäminen on selvästikin helpompaa sellaisissa järjestelmissä, joiden johto on keskitetty, kuin väljien liittojen puitteissa. Toinen maailmansota syttyi pääasiassa sen vuoksi, että Englanti ja Ranska laiminlöivät varustautumisen Saksan alkaessa uudelleen aseistautua ja Yhdysvallat oli vetäytynyt isolatioon.

Sekä presidentti Wilson ensimmäisen maailmansodan jälkeen että presidentti Roosevelt toisen maailmansodan jälkeen tuomitsivat jyrkästi tasapainopolitiikan. Voimatasapainon tavoittelu oli heidän mielestään johtanut vain toisiaan vastassa seisovien liittojen muodostumiseen, jotka varustelukilvan

kiihtyessä lopulta väistämättömästi ajautuivat sotaan keskenään. Sotaan väsyneen yleisen mielipiteen tuella perustettiin sen vuoksi ensiksi Kansainliitto ja sitten Yhdistyneet Kansakunnat tätä vaarallista tasapainopolitiikkaa korvaamaan. Voittajavaltioiden katsottiin toki voivan yhteisymmärryksessä toimia status quon säilyttämiseksi.

Tämä ihanteellinen käsitys ei ole valitettavasti osoittautunut oikeaksi, sillä tasapainopolitiikkaa ei voida kuin hetkeksi korvata tasapainon kaatamisella, kuten Euroopassa molempien maailmansotien jälkeen nähtiin. Kansainvälisistä turvallisuusjärjestöistä ei ollut tasapainon pitäjiksi, koska jäsenvaltiot kansallisista eduistaan ja suvereeniudestaan mustasukkaisina eivät antaneet niille siihen tarpeellista päätös- ja toimeenpanovaltaa. Sinisilmäistä oli myös olettaa, että valtioiden edustajat turvallisuusjärjestöjen kokouksissa luopuisivat ajamasta oman valtionsa asiaa ja mystisellä tavalla asettaisivat kokonaisuuden edun oman valtionsa kannalta tärkeissä kysymyksissä sen edun edelle.

Kansainväliset turvallisuusjärjestöt ovat näin muodostuneet uusiksi tasapainopolitiikan näyttämöiksi, sen sijaan että olisivat sen korvanneet. Niiden piirissä voidaan tätä kansainvälisen turvallisuuden kannalta välttämätöntä politiikan menetelmää harjoittaa jatkuvasti ja tehokkaammin kuin aikaisemmissa kahdenkeskisissä diplomaattisissa neuvotteluissa ja ajoittain järjestetyissä konferensseissa. Erityisen tärkeä on niiden merkitys itsenäisyytensä äsken saavuttaneille maille. Jotta uusien valtioiden mielipiteet yleensä pääsisivät vaikuttamaan tasapainopolitiikan piirissä, tarvitaan sellainen kansainvälinen järjestö, jossa ne voivat osallistua äänestyksiin tasavertaisuuden pohjalta vielä vähäiseen voimaansa vetoamatta.

Kehitysmaiden edustajilla ei Yhdistyneissä Kansakunnissa ole, eräitä loistavia poikkeuksia lukuunottamatta, vielä ollut suurta kokemusta ja arvovaltaa turvallisuuspoliittisia kysymyksiä ratkottaessa. Siitä huolimatta on niiden ääni alkanut kuulua yhä selvempänä maailmassa, joka on hylkäämässä toisen maailmansodan voittajien, erityisesti Rooseveltin ja Stalinin, ajatuksen, että suurten on voitava ratkaista pienten valtioiden turvallisuutta koskevat kysymykset. Koska kehitysmaiden sotilaallinen voima on vähäinen, ellei oteta huomioon niiden omista viidakoissa käytävää sissisotaa, ne joutuvat pääasiassa turvautumaan muihin poliittisen vaikutuksen muotoihin. Tämä voi niiden suuresta määrästä johtuen jo nyt tapahtua melko tehokkaasti YK:n yleiskokouksessa, etenkin jos ne suorittavat äänestyksensä esillä olevan asian luonteen perusteella oman etunsa mukaisesti eivätkä mekaanisesti liity jonkin muun eturyhmän mukaan.¹

Johtavat suurvallat eivät halua aloittaa sotaä välttymään ydinaseiden tuhoilta, ja sijaissotijan lähettäminen taisteluun on sotilasliitoin varmistetuissa vyöhykkeissä yhtä vaarallista, koska se myös veisi suursodan mekanismin automaattiseen laukeamiseen. Tasapainopolitiikan varsinaiseksi peli-

kentäksi on siksi jäänyt poliittinen ja taloudellinen toiminta kehitysmaissa, joka on perusluonteeltaan enemmän ideologista kuin sotilaallisiin näkökohtiin perustuvaa. Ideologioiden alalla tapahtuviin tasapainon muutoksiin joudutaan siksi kiinnittämään entistä enemmän huomiota, koska ideologioiden pysäyttäminen aseilla on osoittautunut vaikeaksi. Napoleonin aikainen vallankumouksen vyöry tosin torjuttiin taistellen, mutta sen vapaat aatteet nostivat pian taas päätään kaikkialla Euroopassa. Hitlerin kansallissosialismi, jonka tartuntavoima oli ulkomailla vähäinen sen äärimmäisen saksalaisen nationalismin vuoksi, lyötiin myös aseina maahan, mutta samalla avattiin tie länteen paljon elinvoimaisemmalle ja kansainvälisemmälle ideologialle.

Sillä yhteiskunnallisella ja kansainvälis-poliittisella vallankumouksella, joka on jatkunut jo melkein kaksisataa vuotta, välillä pysähdellen kuin voimia kootakseen, mutta teknisen kehityksen vuoksi kuitenkin jatkuvasti voimistuen ja kiihtyen, on eräitä tunnusmerkkejä, jotka ovat erityisen korostettuina tulleet esille kehitysmaiden vapautuessa. Niitä ovat suuri halu saada aikaan muutoksia, ei asteettain ja vanhat arvot säilyttäen vaan jyrkästi ja uusia arvoja asettaen, moraalinen kiihko toimia köyhyyden poistamiseksi niin yksilöiden kuin kansakuntien elämästä, sosialismin ja nationalismin hyökkäys — toisinaan yhdessä toisinaan erillään toimien — valtiosisäistä ja kansainvälistä vallan ja omistuksen jakautumaa vastaan sekä näihin liittyen älymystön vieraantuminen yhteiskunnastaan, erityisesti lännen piirissä.²

Muutosten ja uudistusten halua on ihmisyyhteiskunnissa tietenkin aina ollut olemassa, mutta nykyaikana se on saanut erityisen voimansa inhimillisen tietomäärän räjähdysnomaisesta kasvusta ja joukkotiedotusvälineiden kaikkialle ulottuvasta vaikutuksesta. Pohjalla on sekularisoituminen, vapautuminen metafysisestä ajattelusta, joka lupaa palkkion tai lohdutuksen vasta tuonpuoleisessa elämässä. Sen mukana on ihmisen ajatus maailmasta ja kohtalostaan siinä perusteellisesti muuttunut. Nyt katsotaan, että ihminen voi ymmärtää ja hallita ympäristönsä tieteellisen tutkimuksen avulla, muuttaa sitä paremmin inhimillisiä tarpeita tyydyttäväksi sekä luoda uusiin olosuhteisiin paremmin soveltuvia poliittisia ja taloudellisia järjestelmiä.

Poliittisen merkityksensä tämä halu muutosten suorittamiseen saa sen kautta, että ne yleensä ovat yhteiskuntaa syvästi kouraisevia prosesseja. Kyse ei useinkaan ole vallan siirtämisestä vaaleissa puolueelta toiselle, koska ne saattavat pienin vivahde-eroin edustaa samaa perusnäkemystä, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa, vaan koko sen perinteellisen poliittisen eliitin kumoamisesta, joka on sukupolvien ajan edustanut niitä yhteiskuntapiirejä, jotka ovat valvoneet yhteiskuntaa ja sen kehitystä. Eliittiin kuuluvien koko yhteiskunnallinen ja taloudellinen asema, toisinaan heidän henkensäkin riippuu siitä, pystyvätkö he poliittisen valtansa säilyttämään.

»Näissä kiistoissa suorittavat lopulta ratkaisun poliittiset johtajat, joilla on poliittinen valta tai jotka hankkivat sen itselleen, ja heihin vaikuttavat taas vähemmän henkilökohtaiset ratkaisut kuin toisista maista lainattujen ajatusten ja järjestelmien sovellutukset. Tehokas uudistusohjelma jossain maassa, joka voi esittää nykyajan tyyppisiin ongelmiin menestyksellisiä kotimaisia ratkaisuja sekä propagoida katsomuksiaan tehokkaan ulkomaisen organisaation avulla, voi ratkaisevalla tavalla vaikuttaa monien muiden maiden uudistusohjelmiin. Monilla kehitysmailla ei itse asiassa ole muuta vaihtoehtoa kuin lainata sekä henkilökuntaa ja tekniikkaa että myös ideologiat ja järjestelmät pitemmälle ehtineistä maista. Kun jossakin näistä maista siten kehittyy poliittinen väkivaltatilanne, liittyy alkanut vallankumous heti kansainvälisten suhteiden verkkoon. Ja tämä liittyminen ratkaisee usein sen lopputuloksen».³

Vallankumoukset eivät yleensä puhkea tilanteissa, joissa olosuhteet ovat kauan pysyneet muuttumattomina, niin huonot kuin ne saattavat ollakin. Venäjän vallankumous pääsi liikkeelle vasta kun maorjien vapauttaminen ja alkanut teollistaminen oli näyttänyt, että yhteiskunnassa voi tapahtua muutoksia. Samoin ei siirtomaissa kehittynyt nationalismi ollut niinkään niihin kohdistuvan sarron kuin siirtomaavallan suorittamien edistyksellisten muutosten aiheuttama.⁴ Nykyaikana, jolloin uudet tiedotusvälineet, elokuva ja televisio, ovat tuoneet kulutusyhteiskunnan tarjoaman runsauden kaikkein takapajuisimpienkin maiden asukkaiden ihmeteltäväksi ja kadettavaksi, on muutosten tarve ja nopean kehityksen vaatimus entistä suurempi.

Ideologisten samankaltaisuuksien rinnalle, joita keskinäisistä vastakohtaisuuksista huolimatta voidaan havaita esimerkiksi Neuvostoliiton ja Kiinan sekä Yhdysvaltain ja Intian välillä, on kehittymässä itsenäinen ja voimakas kehityksen ideologia, joka tahtoo vastauksen vain kysymykseen: kehityksen puolesta tai sitä vastaan? Sekou T o u r é on ilmaissut sen selvästi sanoessaan: »Afrikalta ei pidä kysyä kuuluuko se yhteen tai toiseen leiriin. Sen sijaan meidän on esitettävä kummallekin leirille, eurooppalaiselle ja amerikkalaiselle kysymys, jota pidämme perustavana: oletteko vai ette Afrikan vapauttamisen puolella? Vastaus tähän kysymykseen ratkaisee Afrikan asenoitumisen nykyisiin järjestelmiin.»⁵

Aatteelliselta pohjalta liikkeelle lähteneet vallankumoukset ovat usein ilmaisseet moraalisen perustansa julistuksissaan. Sellaisina voidaan pitää Yhdysvaltain itsenäisyysjulistusta, Ranskan vallankumouksen ihmisoikeuksien julistusta sekä Marxin ja Engelsin kommunistista manifestia. Niiden vaikutus on ollut suuri ja ne ovat monin tavoin auttaneet ihmiskunnan kehitystä eteenpäin.

Tällainen moralisoiva ajattelu on nykyisessä äärimmäisessä muodossaan kuitenkin kehittynyt messianismiksi, joka uskoo ja odottaa sellaisen »tuhat-

vuotisen valtakunnan» pian toteutuvan maan päällä, joka voisi tuoda kaikille hyvää tahtoville ihmisille mukanaan oikeudenmukaisuuden ja onnen.⁶ Tällainen usko esiintyy selvimpänä sosialistisissa maissa, joiden johtajat katsovat poliittisen oppinsa ja sille rakennetun järjestelmänsä edustavan sekä moraalisesti oikeata että tulevaisuuden todellisuutta, kun taas lännen maailmaa pidetään poliittisesti rappeutuneena ja jatkuvasti taantuvana. Tämä ajattelutapa on heijastunut myös lännen liberaalin älymystön keskuuteen.

Eryityisesti Yhdysvalloissa, joka on toistaiseksi saanut olla sodan tuhojen ulkopuolella, esiintyy tällaista kansallisen edun merkitystä väheksyvää moralisointia. Se vaatii Yhdysvaltoja suhteissaan ulkovaltoihin noudattamaan moraalin ja kansainvälisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksia silloinkin kun sen vastustajien toimintalinjat niistä selvästi poikkeavat. Hyvän tahdon osoittaminen ja tosiasioiden kiihkoton selvittäminen ei näytä voivan saada lännen liberaaleja eikä kehitysmaiden asukkaita vakuuttuneiksi siitä, että kapitalismia kannattava suurvalta yleensä voisi saada aikaan mitään hyvää muuten kuin omista eduistaan tinkimällä, tavoitteistaan luopumalla sekä jatkuvasti perääntymällä.

Lännen demokratiat seisovat edelleen lujissa asemissa päätukikohtansa Yhdysvaltain voiman ja suhteellisen suojaisten sijainnin vuoksi. Niiden toisena turvana on korkea elintaso, joka antaa useimmille niiden kansalaisista puolustettavia arvoja, suojellen heitä ideologiselta tartunnalta. Tästä huolimatta ne nykytilanteessa joutuvat käymään eräänlaista perääntymistaistelua. Ideologiseen muutokseen vievä vallankumous on erittäin vaikeasti suoritettavissa sellaisessa nykyaikaisen tekniikan välineillä varustetussa totalitaarisessa järjestelmässä, joka on vakiinnuttanut asemansa nujertamalla ja saattamalla valvonnan alaisiksi kaikki vastustajansa. Se ilmeni esimerkiksi Hitlerin aikaisten vastarintaliikkeiden tehottomista yrityksistä. Demokraattinen monipuoluevaltio sen sijaan on alttiina uusille vallankumouksen ja demokraattisen vallansiirron koetuksille sellaisen kerran epäonnistuttuakin. Järjestelmänsä puolustaessaan se joutuu siksi pääasiassa nojautumaan kansalisiin perinteisiinsä sekä vapaan yhteiskunnan kansalaisille tarjoamiin etuihin.

Suurvalta voi helpommin suorittaa intervention omaan ideologiseen leiriinsä kuuluvan ja siitä sisäisen kumouksen kautta irti pyrkivän valtion »järjestykseen palauttamiseksi» kuin jonkin valtion liittämiseksi omaan ideologiseen leiriinsä. Tämä havaitaan vertailtaessa toisiinsa edelliseen ryhmään kuuluneita Guatemalan, Unkarin ja Dominikaanisen tasavallan tapauksia, jotka aiheuttivat vain kansainvälisiä vastalauseita, sekä Korean, Kuuban ja Vietnamin kriisejä, jotka ovat vieneet maailman sodan partaalle ja vetäneet mukaan useita valtioita.

Sosialismin ideologia, joka on konfliktin ideologia, antaa Neuvostoliiton johtajille selvän lähtökohdan sekä tekee mahdolliseksi strategisen määrätie-

toisuuden yhdistämisen taktiseen joustavuuteen kansainvälisessä politiikassa. He hallitsevat paremmin yhteiskunnallisen kehityksen dynamiikan ja osaavat ottaa huomioon kehitysmaiden nationalismin ja anti-kolonialismin toimintalinjaa valitessaan. Amerikkalaisten poliittiset uskomukset ja perinteet sen sijaan johtavat heidät helposti joko jäykän moraalisen ehdottomuuden tai pragmaattisten kompromissien tielle.

Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvallat on nähnyt etunsa vaativan sotilaallisen tasapainon säilyttämistä tärkeimmissä painopistesuunnissa sekä ideologisen rintaman turvaamista koko maailman puitteissa. Se on pyrkinyt tähän päämäärään kolmea eri tietä: vahvistamalla lännen demokratioita taloudellisesti ja sotilaallisesti, piirittämällä Neuvostoliiton ja kansandemokratiat sotilaallisten liittoutumiensa järjestelmillä sekä joko näyttämällä tai käyttämällä sotilaallista voimaansa niissä polttopisteissä, joissa ideologinen eteenpäintyöntyminen on sen mielestä ollut uhkaamassa. Sekä Neuvostoliitto että Yhdysvallat ovat rauhanomaisen rinnakkaiselon kannalla, mutta tulkitsevat sen eri tavoin. Neuvostoliitto katsoo, että rauhanomainen rinnakkaiselo tarkoittaa vain luopumista valtioiden välisistä sodista politiikan keinona ja tahtoo, että valtioille suvereenina yksikköinä on jätettävä vapaus edetä kohti sosialismia joko revolution tai evoluution tietä. Yhdysvallat tunnustaa myös periaatteessa jokaisen valtion oikeuden päättää omista asioistaan, mutta ei pidä mahdollisena sitä, että vapaan yhteiskunnan kansalaiset lähtisivät muuttamaan valtiotaan kommunistiseksi ilman ulkopuolista ideologista interventiota ja aseapua.

Pelotuksen ja rajoittamisen yhdistetty strategia, jota Yhdysvallat noudattaa, perustuu kahteen olettamukseen tasapainon verkkaisesta muuttumisesta pysyvämmäksi. Ensimmäinen odotus kohdistuu kansandemokratioiden järjestelmän sisäisen rakenteen muuttumiseen. Kommunismin jäykkää doktriinia väljentävät oppiriidat sekä kansallisten etujen erisuuntaisuus saattavat Yhdysvaltain mielestä lisääntyvästi aiheuttaa tilanteita, joissa sosialistinen maa Jugoslavian tavoin valitsee liittoutumattomuuden ja alkaa kokeilla talousjärjestelmillä, jotka lisäävät yhteiskunnan vapautta. Tämä kehitys voi olla vain verkkaista, mutta vaikuttaisi kuitenkin poliittisen tasapainon vakiintumiseen Yhdysvaltain edun mukaisesti.

Toinen vielä pitemmälle menevä odotus kohdistuu Neuvostoliiton oman yhteiskunnan ja sen mukana sen tavoitteiden muuttumiseen. W. W. R o s t o w, joka on tämän teorian kannattajia, katsoo, että yhteiskunta on taipuvainen sosialismiin ainoastaan teollistumisensa alkuvaiheessa. Marx loi sosialistiset teoriansa tarkkaillessaan englantilaista yhteiskuntaa sen teollistumisen aiheuttamissa alkuvaikeuksissa. Venäjä oli tullut tähän vaiheeseen juuri ennen ensimmäistä maailmansotaa ja oli siksi sosialismin houkutuksille alttiina. Pitkälle teollistuneissa maissa, kuten Yhdysvalloissa, Englannissa

ja Skandinavian maissa ei totalitaarisella kommunismilla ole enää vetovoimaa.

Rostowin mielestä taloudellisen kasvun viimeinen vaihe on joukkotutannon ja massakulutuksen yhteiskunta, jollaiseksi Yhdysvallat on jo muuttanut ja Länsi-Eurooppa muuttumassa. Hän pitää kommunismia siksi eräänlaisena »siirtymävaiheen sairautena», jonka voima on kulutettu loppuun kulutusyhteiskuntaan saavuttaessa.⁷

Tämä samankaltaistumisen teoria näyttää perin pitkälle viedyltä hypoteesilta, sillä neuvostoyhteiskunnan ja amerikkalaisen yhteiskunnan erilaisuus johtuu suurelta osalta lähtökohtien ja historiallisten perinteiden erilaisuudesta. Silti saattaa kummankin piirissä tapahtua sisäistä kehitystä tai nousta esille uusi yhteinen ongelma, joka vie etujen lähentymiseen. Kahden johtavan suurvallan ideologisenkin tasapainon säilyttäminen kävisi silloin helpommaksi.

LÄHDEVIITTEET

¹ E. F. Penrose, *The Revolution in International Relations: A Study in the Changing Balance of Power*, London 1965, s. 179—86 ja 263—68.

² Robert Waelder, »Protest and Revolution against Western Societies», Morton A. Kaplan ed: *The Revolution in World Politics*, New York 1962, s. 3—4.

³ Cyril E. Black, »Revolution, Modernization and Communism», Cyril E. Black and Thomas P. Thornton ed: *Communism and Revolution: The Strategic Uses of Political Violence*, Princeton 1964, s. 13.

⁴ Rupert Emerson, *From Empire to Nation*, Cambridge, Mass. 1960, s. 45.

⁵ Sekou Toure, »Africa's Destiny», lainattuna David E. Apter ed: *Ideology and Discontent*, New York 1964, s. 194.

⁶ J. L. Talmon, *Political Messianism, The Romantic Phase*, New York 1960.

Norman Cohn, *The Pursuit of Millenium*, London 1957.

⁷ W. W. Rostow, *The Stages of Economic Growth*, Cambridge, Mass. 1960, s. 133 ja 162.